

მარქსიზმი და ქალთა სტატუსი

I. შესავალი

თანამედროვე დემოკრატიული სახელმწიფოების უმთავრეს დებულებად რჩება სქესთა შორის თანასწორობის დამყარება და ქალთა ემანსიპაციის საკითხის წინა პლანზე წამოწევა. თუმცა საინტერესოა მარქსისტული შეხედულებები ქალთა უფლებებისა თუ როლის შესახებ. ამ გადანყევტილებას თავისი მიზეზები აქვს. საბჭოთა კავშირი, თავისი დაარსების დღიდან, მარქსისტულ იდეოლოგიას ეფუძნებოდა და პრაქტიკაში იყენებდა კიდეც. შესაბამისად, საინტერესოა, როგორ ჰქონდათ მარქსისტებს წარმოდგენილი ქალთა სტატუსი საზოგადოებასა თუ ოჯახში და რეალობაში რამდენად მოხდა ამ შეხედულებების განხორციელება. აღსანიშნავია, რომ მარქსისტული იდეების გაგრძელება, ერთგვარად შეცვლილი სახით, იყო შემდეგში ქალის სტალინისეული აღქმა.

II. ქალთა სტატუსი ფრიდრიხ ენგელსის მიხედვით

მარქსისტული თეორიის გააზრება ქალთა ჩაგვრისა და ემანსიპაციის შესახებ აუცილებელია, რათა ზუსტად განისაზღვროს ქალის სტატუსი საბჭოთა ქვეყნებში. აღსანიშნავია, რომ ყველა მარქსისტული მოძრაობა მიმართული იყო ქალთა ემანსიპაციისკენ.¹ ერთ-ერთი ძირითადი კლასიკური მარქსისტული ნაშრომი, რომელიც განიხილავს ქალთა სტატუსს და მდგომარეობას, არის ფრიდრიხ ენგელსის „ოჯახის, კერძო საკუთრებისა და სახელმწიფოს წარმოშობა“. ენგელსის წიგნმა საფუძველი ჩაუყარა სოციალისტურ თეორიას ქალთა ჩაგვრის შესახებ და მათი ემანსიპაციისაკენ სტრატეგია დასახა.² ენგელსის ანალიზი სამ ნაწილად წარმოჩინდება: წარსულის რეკონსტრუქცია, ქალის ჩაგვრა კაპიტალიზმის დროს და ქალის ემანსიპაცია სოციალიზმის დროს. იგი თავის ნაშრომში აღნიშნავს, რომ ქალის უთანასწორობა კაპიტალისტურ ქვეყანაში გამოწვეულია საკუთრების არსებობით, მათი უუფლებობით – იმუშაონ, და მამაკაცზე მატერიალური დამოკიდებულებით.³ ამდენად, ენგელსი განმარტავს, რომ ქალის უთანასწორო მდგომარეობის მიზეზი არ არის გამოწვეული მხოლოდ მამაკაცთა მხრიდან ჩაგვრით, არამედ უფრო მეტად დაკავშირებულია კერძო საკუთრებასთან.⁴ მისი აზრით, სოციალური თანასწორობა მიღწევადი იქნებოდა მხოლოდ მაშინ, როდესაც ქალი საზოგადო სფეროში აქტიურად

* ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი.
orcid.org/0000-0001-8773-8355

¹ Heitlinger A., *Women and State Socialism*, London, 1979, 15.

² იქვე.

³ ენგელსი ფ., ოჯახის, კერძო საკუთრებისა და სახელმწიფოს წარმოშობა, გ. ქიქოძის თარგმანი, მ. ტოროშელიძის რედაქტორობით, თბილისი, 1932, 83.

⁴ იქვე.

ჩაერთვებოდა. სწორედ ამისთვის იყო საჭირო სოციალისტური რევოლუცია. ქალთა ემანსიპაციის წინაპირობა კი კერძო საკუთრების გაუქმება და სოციალური მფლობელობის დანესება იყო.⁵

კაპიტალისტურ ეპოქაში კაცობრიობის შესვლის შემდეგ გაიზარდა მოთხოვნა მუშახელზე, რამაც თავისთავად განაპირობა ქალების პროდუქციის წარმოებაში ჩართულობის საკითხის წინა პლანზე წამოწევა. კაპიტალიზმი, ტექნიკის სწრაფი განვითარების, შრომის დანაწილების და ქვეყნებს შორის შეჯიბრის გააქტიურების ფონზე, ქალი-მუშების ზრდას მოითხოვდა.⁶ სწორედ ამის გამო, მარქსისტული იდეოლოგია მიიჩნევდა, რომ ცხოვრების ახალმა პირობებმა მოიტანა ქალთა წინა პლანზე გამოსვლის აუცილებლობა. ენგელსი სწორედ ამ ფაქტებს ეყრდნობოდა და აღნიშნავდა, რომ საჭირო იყო ქალების დაბრუნება საჯარო ინდუსტრიაში. ეს კი, თავის მხრივ, გახდებოდა მონოგამური ოჯახის, როგორც საზოგადოების ეკონომიკური გამაერთიანებლის, გაუქმების მიზეზი.⁷ გარდა ზემოხსენებული ცვლილებებისა, ქალთა სრული ემანსიპაციისთვის ენგელსს მართებულად მიაჩნდა კერძო მეურნეობის გადასვლა საზოგადოებრივ წარმოებაში, ბავშვებზე ზრუნვა უნდა გამხდარიყო საჯარო საქმე – საზოგადოება იზრუნებდა ყველა ბავშვზე.⁸

ქალი უნდა ჩართულიყო წარმოებაში – ეს იყო ენგელსის პირველი ძირითადი პირობა. ამის შემდეგ იყო მოლოდინი, რომ ქალები იმუშავებდნენ და მათთვის სამსახური გახდებოდა ცხოვრების ნაწილი. დროთა განმავლობაში, მათ მოემატებოდათ თავდაჯერებულობა და აქტიურად ჩაერთვებოდნენ ინტელექტუალურ, სოციალურ თუ საჯარო საქმეებში. თუმცა, როგორც შემდეგში დავინახეთ, საბჭოთა კავშირში, რომელიც მარქსისტულ იდეოლოგიას ეყრდნობდა, მოვლენები სხვაგვარად განვითარდა, ენგელსის მეორე პირობა არ განხორციელდა და მხოლოდ საზოგადოებრივ წარმოებაში ქალების ხელახალი წარდგენა მოხდა, დროთა განმავლობაში კი ჩამოყალიბდა მომუშავე დედების სახე, რომლებიც, მამებისგან განსხვავებით, ორ საქმეს აკეთებდნენ – ერთს ოჯახში და მეორეს სახლის გარეთ, ეს იყო ენგელსის მოლოდინისგან საკმაოდ განსხვავებული რეალობა. როგორც ფირსტოუნი ამბობს, „ქალის როლი/დატვირთვა გაიზარდა, კი არ შემცირდა“⁹. ალენა ჰაიტლინგერი, რომელიც განიხილავს ენგელსის თეორიას ქალთა ემანსიპაციის შესახებ, მიუთითებს ენგელსისეულ შეცდომაზე. ის წერს, რომ ენგელსის დადანაშაულება შეიძლება ერთ ფაქტორში, – მან სიტყვა „წარმოების“ განსაზღვრება ძალიან ვიწრო კონტექსტში წარმოადგინა. ენგელსი საყოფაცხოვრებო საქმიანობას წარმოების სფეროდ არ მიიჩნევდა, რამაც გამოიწვია ერთგვარი კოლაფსი პრაქტიკულ საქმიანობაში.¹⁰ ფაქტობრივად, ქალთა გათავისუფლების იდეა ქალთა ორმაგი დატვირთვის მიზეზი გახდა.

⁵ იქვე, 84.

⁶ Bebel A., *Woman under Socialism*. E-book, 2009, 114.

⁷ ენგელსი ფ., ოჯახის, კერძო საკუთრების და სახელმწიფოს წარმოშობა, გ. ქიქოძის თარგმანი, მ. ტოროშელიძის რედაქტორობით, თბილისი, 1932, 85.

⁸ იქვე.

⁹ Heitlinger A., *Women and State Socialism*, London, 1979, 19.

¹⁰ იქვე.

III. ქალთა სტატუსი ავგუსტ ბებელის მიხედვით

ენგელსის გარდა, ქალთა საკითხებით დაინტერესებულნი იყვნენ სხვა მარქსისტი თეორეტიკოსებიც. საინტერესო იქნება ქალთა ჩაგვრისგან გათავისუფლების შესახებ რამდენიმე მათგანის მოსაზრებების განხილვა. ყურადსაღებია გამოჩენილი გერმანელი მარქსისტ-რევოლუციონერის, ავგუსტ ბებელის, შეხედულებები ქალთა ემანსიპაციისა და სოციალიზმის ურთიერთმიმართების შესახებ, ვინაიდან მიიჩნევა, რომ ბებელი ერთ-ერთი გამოკვეთილი ფიგურაა მარქსისტთა შორის, რომელიც დაინტერესებული იყო და აქტიურად წერდა ქალთა საკითხებზე. ხსენებული მიმართულება წარმოდგენას შექმნის სოციალიზმის დამყარების შემდეგ ქალთა მოსალოდნელ მდგომარეობაზე/სტატუსზე თეორიული თვალსაზრისით.

როდესაც ბებელი აღწერს კაპიტალიზმისთვის დამახასიათებელ შრომას, აღნიშნავს, რომ თუ კაპიტალისტური შრომის დასაწყისში კაცების შრომა უპირისპირდებოდა კაცებისას, თანდათან ჩანაცვლდა და ახლა ერთი სქესი იბრძვის საპირისპირო სქესის წინააღმდეგ, სქესის შემდეგ დაპირისპირების მეორე ეტაპი არის ასაკი. აქედან კი გადავდივართ ეტაპზე, როდესაც ქალი ანაცვლებს კაცს, მაგრამ თავად ქალს ჩაანაცვლებს ახალგაზრდა თაობა. ამასთან დაკავშირებით ბებელი განმარტავს, რომ ასეთია „მორალური წყობილება“ თანამედროვე ინდუსტრიაში.¹¹ ამდენად, კაპიტალიზმმა თავისთავად გაზარდა კონკურენცია სქესთა შორის და თვისობრივად ახალ საფეხურზე აიყვანა. როდესაც იგი საუბრობს სოციალურ წყობილებაზე, აცხადებს, რომ, მთავარია, დამყარდეს ისეთი სოციალური კონდიცია, როდესაც „სრული თანასწორობა, სქესისდა მიუხედავად, გახდება ნორმა“.¹² ბებელი, აქტიური მარქსისტული იდეოლოგიის გამზიარებელი, მიიჩნევს, რომ სქესთა შორის თანასწორობა საზოგადოების განვითარების ერთადერთი სწორი გზაა. გარდა ამისა, ის დასძენს პირობებს, თუ რა შემთხვევაშია სრული თანასწორობის მიღწევა შესაძლებელი: „ეს შესაძლებელია, თუ მთლიანად წარმოება გახდება საზოგადოების საკუთრება, როდესაც კოლექტიური მუშაობა ნაყოფიერების პიკს მიაღწევს და ყველაფერზე მაღლა ვალდებულია დადგება“.¹³ აი, აქ უკვე ვაწყდებით სახელმწიფოს მოწყობის ახალ ფორმას, რომელიც თავის თავში ითვალისწინებდა ქალთა ახლებურ მდგომარეობას. ბებელი ფიქრობდა, რომ ამ შემთხვევაში ქალი დამსგავსება კაცს, საზოგადოების პროდუქტიულ და საჭირო წევრს და მამაკაცის თანასწორი იქნება. ამ შეხედულების მიხედვით, ქალი შეძლებს თავისი ფიზიკური თუ მენტალური თვისებების განვითარებას და შესაბამისად, იქნება თავისუფალი არსება, „კაცის მენყვილე“.¹⁴ მოცემულ მონაკვეთში კარგად ჩანს ბებელის ხედვა ქალთა საკითხისადმი. ის აუცილებლად მიიჩნევს საზოგადოების განვითარებისა და წინსვლისათვის სქესთა შორის უთანასწორობის მოსპობას. აქ კიდევ ერთი მომენტი გამოსაკვეთი, როდესაც იგი საუბრობს კაცის პრიმატზე, აღნიშნავს: ისინი, ვინც

¹¹ Bebel A., *Woman under Socialism*, E-book, 2009, 114.

¹² იქვე.

¹³ იქვე.

¹⁴ იქვე.

კაცის პრიმატს აღიარებენ, მიიჩნევენ, რომ ქალი გონებრივი შესაძლებლობებით უფრო დაბლა დგას ვიდრე კაცი. სწორედ ამიტომ, შეუძლებლად მიაჩნიათ, რომ ქალმა მიაღწიოს ინტელექტუალური განვითარების მნიშვნელოვან ნიშნულს.¹⁵ ბებელი არ იზიარებს ამ იდეას და ავითარებს საინტერესო შეხედულებას, რომლის მიხედვითაც, თუ ახალი იდეა საჭირო დროს სათანადო ადგილას მოხვდება, მას საზოგადოება აიტაცებს და ერთ დროს უმცირესობაში მყოფი უმრავლესობაში მოექცევიან. თუ ამ იდეას მივყვებით და თვალს გადავავლებთ ისტორიულ დინებას, ამაში ადვილად დავრწმუნდებით. უმცირეს მაგალითად კი კმარა ქრისტიანობის ისტორია. ერთ დროს ქრისტიანები უმცირესობაში იყვნენ, ყველასაგან დევნილნი, მაგრამ საჭირო დრომ და შესაძლებლობებმა მათი პოზიციები მოწინავედ აქცია. სწორედ ეს აფიქრებინებს ბებელს, რომ სოციალური დემოკრატია მიღწევადია.

თავის წიგნში ბებელი ამხელს მამაკაცების უმეტესობას, რომელთაც სჯერათ, რომ გონებრივად ქალი ყოველთვის მათზე უნდა იყოს დამოკიდებული. ამის დასადასტურებლად მოჰყავს პროფესორ ფონ ბიურენბახის შეხედულება გერმანულ უნივერსიტეტებში ქალების სწავლის თაობაზე. ბიურენბახი აღნიშნავს, რომ დღემდე ქალთა შორის არ ყოფილა გენიოსი, ამიტომ, აქედან აკეთებს დასკვნას, რომ ქალი გონებრივად „უვარგისია სწავლებისთვის“.¹⁶ რა შეიძლება ითქვას ამ შეხედულებასთან დაკავშირებით? ფაქტია, რომ პროფესორი ერთი მხრიდან უყურებს საკითხს. კიდევ უფრო საინტერესოა თავად ბებელის განმარტება, რომელიც პირდაპირ აცხადებს, რომ ეს არგუმენტი არ არის, რადგან გენიოსები „ციდან არ ცვივიან“¹⁷, მათ (ამ შემთხვევაში ქალებს) სჭირდებათ შესაძლებლობები, რათა ჩამოყალიბდნენ. ეს შესაძლებლობები კი წინარე პერიოდში ქალებს ნამდვილად არ ჰქონიათ. საინტერესოა, რა მოხდებოდა განვითარების თანაბარი პირობები რომ ჰქონდეთ ყველა მართულებით? ამ კითხვაზე ბებელი თავადვე პასუხობს და აცხადებს, რომ ქალს ისევე შეუძლია მიაღწიოს სრულყოფილებას, როგორც მამაკაცს. დასასაბუთებლად კი მოჰყავს მსოფლიო ისტორიიდან მაგალითი, „საშუალოდ, მიიჩნევა, რომ ქალმა მმართველებმა უფრო დიდი ნიჭი გამოავლინეს ვიდრე კაცებმა“.¹⁸ ამის დასადასტურებლად ასახელებს: ინგლისის დედოფალ ელისაბედს, ეკატერინე მეორეს რუსეთიდან, ელისაბედ უნგრელს და სხვ.¹⁹ საქართველოს ისტორიის მაგალითზეც, აშკარაა, თამარ მეფემ ჯერ კიდევ XII საუკუნეში შეძლო წარმატებული მონარქის სახელის დამკვიდრება. თუმცა, ბებელი არ უარყოფს განსხვავებას რომელიც ქალსა და მამაკაცს შორის არსებობს. მისი აზრით, ეს ორი სხვადასხვა „სქესობრივი არსებაა“ განსხვავებული აგებულებით და ბიოლოგიური ფუნქციით, საკუთარი ბუნებითი მიზნის აღსასრულებლად მოვლენილი. ის ცალკე გამოყოფს ქალსა და მამაკაცს შორის არსებულ ფსიქოლოგიურ თუ ფსიქიკურ განსხვავებას. ბებელი ფიქრობდა, რომ ქალი იმავე სამსახურს უწევს ქვეყანას შვილის გაჩენით, როგორსაც მამაკაცი,

¹⁵ იქვე, 122.

¹⁶ იქვე, 125.

¹⁷ იქვე.

¹⁸ იქვე, 127.

¹⁹ იქვე.

რომელიც იარაღით იცავს სამშობლოს.²⁰ ამდენად, იგი ხედავდა სქესთა შორის თანასწორობის აუცილებლობას, მაგრამ განსხვავებასაც უსვამდა ხაზს. მიუხედავად ამგვარი აღიარებისა, მას შეუძლებლად არ მიაჩნია და პირიქით, მომხრეა, რომ ქალს მამაკაცთან გათანაბრებული სოციალური თუ პოლიტიკური უფლებები ჰქონდეს.²¹ ეს მოსაზრება ბებელს წარმოაჩენს ქალთა ემანსიპაციის მომხრეთა რიგში. ამასთანავე, იგი მარტო მინიჭებულ თანასწორობას არ სჯერდება და მიიჩნევს, რომ ქალმა თავად უნდა წამოიწყოს ინტელექტუალური შეჯიბრება მამაკაცებთან; თავად უნდა იზრუნოს საკუთარ მომავალზე. არც საშინაო ცხოვრება რჩება ყურადღების მიღმა და მიაჩნია, რომ ქალი მკაცრად შემოსაზღვრული საშინაო ცხოვრებიდან უნდა გახდეს საჯარო ცხოვრების სრული მონაწილე.²²

ბებელი ერთადერთი არ არის მარქსისტული იდეოლოგიის გამზიარებელთა შორის, რომელიც აღიარებს სოციალიზმთან ერთად ქალის ემანსიპაციის აუცილებლობას. მარქსისტი და ბოლშევიკი ლევ ტროცკი დიდ ყურადღებას უთმობდა ქალთა საკითხებს. თავის ნაშრომში – „ქალი და ოჯახი“, იგი საუბრობს ქალის სტატუსის შეცვლის აუცილებლობაზე და ამ მიზნის მისაღწევად გასახორციელებელ ცვლილებებზე. ტროცკი აღნიშნავს, რომ ქალის მდგომარეობის შეცვლა შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ „სოციალური, საოჯახო თუ საშინაო საქმეები შეიცვლის ფორმას, გადაკეთდება“.²³ შემდგომი ბოლშევიკები იზიარებდნენ ამ შეხედულებას და მიაჩნდათ, რომ ქალის სტატუსის ცვლილება „ახალ სახელმწიფოში“ აუცილებელიც კი იყო.

წარსულში მიიჩნეოდა, რომ ქალები პოლიტიკურად ინდიფერენტულები უნდა ყოფილიყვნენ. შესაბამისად, საზოგადოებაში ქალის როლი მინიმალური იყო. თუმცა თანდათან ეს დამოკიდებულება შეიცვლა და კაპიტალიზმის პერიოდში ეს მიდგომა ქალის ტრადიციული როლის („ეკლესია, სამზარეულო, ბავშვები“²⁴) თაობაზე უკანა პლანზე გადავიდა. თუმცა ამ ყველაფერს თან მოჰყვა სოციალური ექსპლუატაციის ახალი ფორმები, რამაც არაერთ ქალს უმძიმესი საცხოვრებელი პირობები შეუქმნა. მარქსისტები ამ საკითხს უყურადღებოდ არ ტოვებდნენ და ისინი რვასაათიანი სამუშაო დღის მომხრეებად გამოდიოდნენ.

კლასთა შორის სოციალური ურთიერთდამოკიდებულების გამოსავლენად ყველაზე კარგი საშუალება კანონებსა და პოლიტიკურ ინსტიტუტებზე დაკვირვებაა. ამ აზრს იზიარებს ბებელი და აღნიშნავს, რომ „კანონები სარკეა, რომელიც ქვეყნის სოციალურ მდგომარეობას ასახავს“. კანონები ნეგატიურია ან პოზიტიური, – პოზიტიური იმდენად, რამდენადაც განსაზღვრავს შევინრობულებისადმი დამოკიდებულებას და ცდილობს, იპოვოს გამოსავალი, ხოლო ნეგატიური, რადგან უარყოფს შევინრობულებს პრივილეგიებისა და უფლებების მიხედვით.²⁵ საილუსტრაციოდ

²⁰ Attwood L., *Creating the New Soviet Woman*, London, 1999, 7.

²¹ Bebel A., *Woman under Socialism*, E-book, 2009, 127.

²² იქვე, 128.

²³ Trotsky L., *Women and the Family*, New York, 1970, 45.

²⁴ Woods A., Munoz A., *Marxism and the Emancipation of Women*, <<https://www.marxist.com/marxism-feminism-emancipation-women080300.htm>> [10.06.2021]

²⁵ Bebel A., *Woman under Socialism*, E-book, 2009, 145.

მას მოჰყავს მაგალითი ენობრივი კატეგორიიდან. ხშირ შემთხვევაში ენა შემოინახავს ხოლმე ერში დამკვიდრებულ დამოკიდებულებას ამა თუ იმ საკითხისადმი. ბებელი განმარტავს, რომ ფრანგულ ენაში ადამიანი და კაცი ერთი და იმავე ტერმინოლოგიით გადმოიცემა – “l’homme”.²⁶ აქვე, დავამატებდით, რომ ქართულ ენაშიც ზუსტად იგივეა – „კაცი“ მარტო მამრობითი სქესის პიროვნებას არ მიემართება და უფრო ზოგადი მნიშვნელობა აქვს. აღნიშნული თავისთავად ხაზს უსვამს ქალთა მდგომარეობას იმ საზოგადოებაში, რომელსაც განვიხილავთ. თუმცა ეს აღმოჩენა ნამდვილად არ არის, ჯერ კიდევ ძველ რომში არსებობდნენ რომის მოქალაქეები და რომის მოქალაქეების ცოლები (არა – ქალი-მოქალაქეები).²⁷ ეს ფაქტიც, რა თქმა უნდა, საზოგადოებაში დამკვიდრებული შეხედულებების ანარეკლია. ბებელს მიაჩნია, რომ რადიკალური ცვლილებების თავიდან არიდება შეუძლებელია და ეს ცვლილებები თავის თავში მოიცავს ქალთა მდგომარეობის/სტატუსის შეცვლასაც. ამდენად, მარქსისტებს მიაჩნდათ, რომ ბევრი რამე იყო შესაცვლელი ქალთა საკითხში, განსაკუთრებით მათი ჩართულობის გაძლიერებას ესმებოდა ხაზი.

საკითხის უკეთ წარმოსაჩენად, აუცილებელია, განვიხილოთ ბებელის შეხედულება მომავლის ქალის შესახებ. ბებელი ხაზს უსვამს, რომ ქალი გახდება სოციალურად და ეკონომიკურად დამოუკიდებელი.²⁸ ის განათლების დონით მამაკაცს უნდა უთანაბრდებოდეს, ვინაიდან მომავალში ცხოვრების თანაბარი პირობები ექნებათ ქალსაც და კაცსაც. შესაბამისად, ქალი შეძლებს გონებრივი შესაძლებლობების სრულად გამოყენებას, იმუშავეს იმავე პირობებით, რომლითაც მამაკაცები მუშაობენ. უნდა ითქვას, რომ ამ მიმართულებით ბებელის მოლოდინი გამართლდა. ცალკე აღნიშვნის ღირსია ბებელისეული იდეა მომავლის ქალსა და სიყვარულს შორის დამოკიდებულების თაობაზე. იგი აღნიშნავს, რომ ქალი, ისევე როგორც მამაკაცი, თავისუფალია სიყვარულში. ის იზიარებს მარქსისტულ შეხედულებას სიყვარულისადმი და აცხადებს, რომ ორ ადამიანს შორის ურთიერთობა არის პირადი, კერძო ხელშეკრულება, ისეთივე ფუნქციის მქონე, როგორიც ქორწინება იყო ადრეულ შუა საუკუნეებში. მისი განმარტებით, სოციალიზმს ამ მიმართულებით სიახლე არ შემოაქვს, ის უბრალოდ აღადგენს ძველს ახალ სოციალურ ფორმებში.²⁹

გარდა სიყვარულისა, ბებელი განიხილავს ქორწინების მნიშვნელობას. ცალკე გამოყოფს ქორწინებას, როგორც ბურჟუაზიული საზოგადოების მახასიათებელს და სქესთა შორის ერთადერთ მორალურ გაერთიანებას. განმარტავს, რომ ყველა დანარჩენი სახის კავშირი ამორალურად მიიჩნეოდა ბურჟუაზიულ საზოგადოებაში. საქორწინო კავშირს ასეთ საზოგადოებაში, ბებელი საკუთრების და მემკვიდრეობის არსებობას უკავშირებს. მისი აზრით, აქ ქორწინება პირდაპირ კავშირშია ლეგიტიმური მემკვიდრეობის გაჩენის საქმესთან, შესაბამისად, იგი სოციალურ კანონად არის გადაქცეული და ამიტომ სახელმწიფო დაპატიმრებითაც კი სჯიდა წყვილის ქორწინების გარეშე თანაცხოვრებას.³⁰ სწორედ ამიტომ, სოციალიზმის დამყარება

²⁶ იქვე.

²⁷ იქვე.

²⁸ იქვე, 225.

²⁹ იქვე.

³⁰ იქვე, 227.

გამოსავლად ესახება, მისი აზრით, მომავალ საზოგადოებაში, რომელშიც საკუთრება აღარ იარსებებს, აღარაფრის ანდერძად დატოვება იქნება შესაძლებელი. რაც თავისთავად მოაგვარებს მემკვიდრეების პრობლემას. ამდენად, სოციალიზმი კი არ გააუქმებს მემკვიდრეობას, არამედ პირადი საკუთრების მოსპობა თავისთავად მოიტანს ამ შედეგს. უნდა ითქვას, რომ პრაქტიკამ სულ სხვა რამ აჩვენა, საბჭოთა კავშირში საკუთრების გაუქმება არ გახდა ქორწინების გაუქმების მიზეზი, რადგან ქორწინება არა საკუთრების არსებობაზე დამყარებული ერთობა, არამედ ღრმა ტრადიციულ-კულტურული ფენომენი იყო. ბებელი მიიჩნევდა, რომ ქალი იქნებოდა თავისუფალი და ბავშვები არ შეუზღუდავდნენ მას თავისუფლებას. „ისინი მხოლოდ აავსებენ მის ცხოვრებას სიხარულით და სიამოვნებით. მასწავლებლები, ექიმები და ქალი მეგობრები დაეხმარებიან დედებს, როცა საჭირო იქნება“.³¹ განსაკუთრებით საინტერესო და აღნიშვნის ღირსია უკანასკნელი ციტატის განმარტება. თუ კარგად ჩავუკვირდებით, ქალთა ემანსიპაციის მარქსისტული აღქმა განსხვავდება თანამედროვე მიდგომისგან. ბებელი ფიქრობს, რომ ქალის გათავისუფლება ზედმეტი ტვირთისგან უნდა მოხდეს ისევ ქალების ხარჯზე. უფრო კონკრეტულად, მასწავლებლები სკოლასა თუ ბაღში, ქალი-მეგობრები, ეს მდებრობითი სქესის საზოგადოებაა, რომელიც ეხმარება დედას შვილის აღზრდაში. ამდენად, აქედან გამომდინარეობს, რომ ბავშვის აღზრდა-მოვლა-პატრონობა მდებრობითი სქესის ფუნქციაა. მამაკაცები ამ საქმის გამზიარებლებლად არ მოაიზრებიან. მართალია, ქალის ტვირთი შემცირდება, მაგრამ ეს მოხდება ისევ ქალების, ახლა უკვე ანაზღაურებადი შრომის საფასურად.

კიდევ ერთი დეტალი უნდა გამოიკვეთოს ბურჟუაზიული საზოგადოების მიმართ ბებელის დამოკიდებულებაზე. იგი წერს, „რომ ის, რისთვისაც ბურჟუაზიული საზოგადოება იბრძოდა – „კაცთა შორის თავისუფლება, თანასწორობა, ძმობა“ – ამ პრინციპების აღმსრულებელი სოციალიზმი იქნება. ბებელს სწორედ სოციალიზმი მიაჩნია იმ გადამწყვეტ საფეხურად, რომელიც „თეორიას და პრაქტიკას ჰარმონიულად შეაერთებს ერთმანეთთან“.³² ამდენად, ავტორის აზრით, დაწერილი სიტყვები მხოლოდ ქალაღზე არ უნდა დარჩენილიყო და მას პრაქტიკული ნაბიჯები ესაჭიროებოდა განსახორციელებლად.

და მაინც, რა აზრის იყო გერმანელი სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ლიდერი ქალთა განთავისუფლების თაობაზე? ბებელი ხაზს უსვამს, რომ სოციალური განვითარების საბოლოო მიზანი არის ქალთა სრული ემანსიპაცია. მისი რეალიზება კი შესაძლებელია მხოლოდ და მხოლოდ სოციალური ცვლილებებით, რაც საფუძველს გამოაცლის მამაკაცის მმართველობას. ამასთან დაკავშირებით, იგი აღნიშნავს, რომ ეს იქნება კაპიტალიზმის განადგურების საფუძველი და მხოლოდ ასე დაიწყება კაცობრიობისთვის უმაღლესი განვითარების პერიოდი – ოქროს ხანა.³³

აღსანიშნავია, რომ ზემოთ ხსენებულ იდეებს იზიარებდა ცნობილი მარქსისტი როზა ლუქსემბურგი. ის იყო ერთ-ერთი გამოჩენილი ფიგურა მუშათა კლასის მოძრაობის დროს გერმანიაში, რომელსაც სოციალიზმის წარმატებისა ღრმად სწამდა. მის

³¹ იქვე.

³² იქვე.

³³ იქვე, 228.

დასახასიათებლად საკმარისია ტროცკის სიტყვები: „ის იმდენად დახელოვნებულია მარქსისტულ მეთოდოლოგიაში როგორც საკუთარი სხეულის ნაწილებში. ვინმემ შეიძლება თქვას, რომ მას სისხლში მარქსიზმი უჩქევს“. ³⁴ როზა ლუქსემბურგს ცოტა რამ დაუწერია ქალთა თავისუფლებისთვის ბრძოლაზე. ამ ფაქტს კი თავისი მიზეზი აქვს, კერძოდ, ის, რომ ლუქსემბურგი საკუთარ თავს უწოდებდა რევოლუციურ ლიდერს, რომელიც ხელმძღვანელობდა როგორც მამაკაცებს, ისე ქალებს. ³⁵ მიუხედავად ამისა, მას, ავგუსტ ბებელის მსგავსად, სჯეროდა, რომ ქალის სრული ემანსიპაციის მისაღწევად ერთადერთი სწორი გზა სოციალიზმზე გადიოდა, ქალებს სრული თავისუფლების მიღწევა შეეძლებოდათ მხოლოდ და მხოლოდ სოციალისტური რევოლუციის ტრიუმფთან ერთად. ³⁶ გარდა ამისა, ლუქსემბურგი აუცილებლად მიიჩნევდა ქალის ოჯახის წინაშე არსებული ეკონომიკური დამოკიდებულებისგან გათავისუფლებას. მისი აზრით, სოციალიზმის ქვეშ წარმოების ფორმა ანაზღაურების გარეშე არ იარსებებდა. ³⁷ ეს პუნქტი ძირითადად ეხებოდა ქალის შრომას (ბავშების აღზრდა, სახლის საქმეები, მოხუცებზე ზრუნვა და სხვ.) და მის ახლებურ რეპრეზენტაციას გულისხმობდა. უნდა ითქვას, რომ ბოლშევიკები ამ აზრს იზიარებდნენ და მოგვიანებით პრაქტიკაშიც სცადეს განხორციელება.

IV. ქალთა სტატუსი ლევ ტროცკის მიხედვით

მარქსისტებს შორის ქალთა საკითხებით განსაკუთრებით დაინტერესებული იყო ლევ ტროცკი. მის ნაშრომში („ქალი და ოჯახი“) ვხვდებით ერთ თავს, რომელიც შემდეგნაირად არის დასათაურებული: „სოციალიზმის მშენებლობა ნიშნავს ქალთა ემანსიპაციას და დედების დაცვას“. ³⁸ სათაურიდანვე იგრძნობა ავტორის პათოსი, რომელიც გამოკვეთს ხსენებული თავის ძირითად იდეას და ქალთა ემანსიპაციის საკითხს სოციალიზმის მშენებლობას უკავშირებს. ამ წიგნში ტროცკი აღნიშნავს, რომ, როგორც ისტორიული გამოცდილება გვიჩვენებს, პროლეტარიატიც კი, რომელიც ახლა იბრძვის ქალთა ჩაგვრის წინააღმდეგ, ჯერ კიდევ შორსაა და სათანადო ყურადღებას ვერ აქცევს შევიწროებულ, დაჩაგრულ ქალებს და ისინი კვლავ „ოჯახის მონობაში“ ³⁹ არიან. ქალის სტატუსის ძირეულად შესაცვლელად ერთადერთ გამოსავლად ავტორს, ყველა პირობის, როგორც სოციალური ისე საოჯახო თუ საშინაო გარემოს შეცვლა-გადაკეთება მიაჩნია. ⁴⁰ ტროცკი დაინტერესებული იყო ქალთა პრობლემებით, ის ხაზს უსვამს უმთავრეს პრობლემათაგან ორს: უმუშევრობას და წერა-კითხვის უცოდინრობას. შემდეგში ამ მიმართულებით ბოლშევიკების მცდელობა, გამოსწორებიანთ არსებული, ნამდვილად დიდი იყო.

³⁴ Mandl L., Rosa Luxemburg and the Women's Question – “Marxism in her Bloodstream”, <<https://www.marxist.com/rosa-luxemburg-and-the-womens-question.htm>> [10.06.2021]

³⁵ Waters M., Rosa Luxemburg Speaks, New York, 1970, 5.

³⁶ იქვე.

³⁷ Mandl L., Rosa Luxemburg and the Women's Question – “Marxism in her Bloodstream”, <<https://www.marxist.com/rosa-luxemburg-and-the-womens-question.htm>> [10.06.2021]

³⁸ Trotsky L., Women and the Family, New York, 1970, 54.

³⁹ იქვე, 53.

⁴⁰ იქვე, 54.

განსაკუთრებით საინტერესოა შედარება, რომელსაც ტროცკი იყენებს ქალთა ემანსიპაციის წარმოსაჩენად. იგი, ერთი მხრივ, აღნიშნავს, რომ როგორც საბჭოთა სახელმწიფოს ჩამოყალიბება შეუძლებელი იყო გლეხების გათავისუფლების გარეშე, ასევე, სოციალიზმისკენ სწრაფვა წარმოუდგენელია მუშა თუ გლეხი ქალების ოჯახისა და საყოფაცხოვრებო საქმიანობისგან გათავისუფლების გარეშე.⁴¹ ამდენად, ეს პასაჟი ნათლად წარმოაჩენს ბოლშევიკებისათვის ქალის გათავისუფლების მნიშვნელობას, თუმცა შეინიშნება გერმანელი მარქსისტებისა და ტროცკის იდეებს შორის ერთი განსხვავება. ტროცკი ხაზს უსვამს და განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს არა მარტო ქალის სტატუსს, არამედ ქალი-დედის მნიშვნელობას. აქვე აღვნიშნავთ, რომ ტროცკი დედების საკითხს „კითხვათა შორის კითხვას“⁴² და „პრობლემების ლერძს“⁴³ უწოდებს. დედის მდგომარეობა მისთვის პირდაპირ დაკავშირებულია ბავშვის მომავალ განვითარებასა და ბედთან. ასევე, აღნიშვნის ღირსია შემდეგი მონაკვეთი, სადაც ტროცკი ხაზს უშვამს „უმთავრეს კაპიტალს“⁴⁴ უწოდებს, რომელსაც მუდმივად სჭირდება განახლება, ამ რესურსის წყაროდ კი სწორედ დედა ესახება. დედის შრომის შესამსუბუქებლად, მას საჭიროდ მიაჩნია საბავშვო ბაღების, ბავშვთა მზრუნველობის ცენტრების, საერთო სამზარეულოების თუ სხვა დამხმარე ორგანიზაციების დაარსება. ამდენად, ტროცკი საუბრობს ქალსა და მისი მდგომარეობის შეცვლაზე, თუმცა კი ქალის მიღმა გულისხმობს და უფრო მეტი ყურადღების მიქცევას ცდილობს დედის ინსტიტუტის გაძლიერებაზე. „ქალი არის ერის დედა“, – წერს იგი,⁴⁵ – დედა, რომელიც უნდა აღიზარდოს ახალი მიდგომით, რათა შემდგომში უზრუნველყოს უკეთესი მომავლის გამოზრდა. ტროცკის ხედვას ქალთა სტატუსის შესახებ დავასრულებთ შემდეგი ამონარიდით: „დედების გათავისუფლება ნიშნავს „ჭიპლარის“ გადაჭრას, რომელიც ხაზს ბნელ და ცრუმორწმუნე წარსულთან აკავშირებს.“⁴⁶ ამდენად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ტროცკისთვის ქალის სტატუსის გაძლიერება იგივედებოდა არა ცალკეულად ქალის, არამედ დედის ინსტიტუტის გაძლიერებასთან. დედა, როგორც მომავალი თაობების სანყისი, უნდა ყოფილიყო შემდგარი საბჭოთა მოქალაქე, სოციალიზმის მშენებელი და სწორედ ამ პრინციპებზე აღეზარდა საკუთარი შვილები, თუმცა ეს თავის თავში არ გამოორიცხავდა და პირიქით, ხელსაც უწყობდა ეკონომიკურად დამოუკიდებელი ქალების „შექმნას“ და მათ სრულფასოვან მოქალაქეებად ჩამოყალიბებას.

V. დასკვნა

მარქსისტული იდეოლოგია ქალთა ემანსიპაციის მომხრე იყო. ქალთა ემანსიპაცია მიიჩნეოდა სოციალისტური საზოგადოების მშენებლობის საფუძვლად. თუმცა მარქსისტების მოლოდინი ერთმანეთისგან განსხვავდებოდა. ბოლშევიკურმა ხელის-

⁴¹ იქვე, 55.

⁴² იქვე, 54.

⁴³ იქვე, 55.

⁴⁴ იქვე, 56.

⁴⁵ იქვე, 57.

⁴⁶ იქვე.

უფლებამ საბჭოთა კავშირში ბოლომდე არ გაიზიარა ქალთა ემანსიპაციის მარქსისტული მოდელი და განსხვავებული რეპრეზენტაცია მისცა მას. საბჭოთა კავშირში ქალები ჩაერთვნენ საზოგადოებრივ წარმოებაში, თუმცა დროთა განმავლობაში ჩამოყალიბდა მომუშავე დედების სახე, რომლებიც, მამებისგან განსხვავებით, ორ საქმეს აკეთებდნენ – ერთს ოჯახში და მეორეს სახლის გარეთ ეს იყო მარქსისტთა მოლოდინისგან საკმაოდ გასხვავებული რეალობა. მარქსისტული იდეოლოგიის მიხედვით, ქალის სტატუსის ძირეულად შესაცვლელად ერთადერთ გამოსავლად როგორც სოციალური, ისე საოჯახო თუ საშინაო გარემოს შეცვლა-გადაკეთება მიიჩნეოდა. თუმცა კი ქალთა ემანსიპაციის მარქსისტული მოდელი საბჭოთა კავშირში განსხვავებულად დამკვიდრდა.

Nani Manvelishvili*

MARXISM AND STATUS OF WOMEN

Abstract

In the twentieth century Marxist ideology was popular in European countries. Marxism introduced new approaches to several issues. The article discusses the status of women according to Marxist theory. This article aims to show the condition of women in society or the family imagined by Marxists. The study compares the different approaches of the Marxists to the reality created in the Soviet Union. The Soviet Union was based on Marxist ideology. Though, it turned out that the status of women was different in reality.

The paper is based on works that are mostly in English. That makes the research topic more valuable as well as interesting to the general public.

Keywords: Women, Marxism, Women's Role, USSR, Society,

* Ph.D. Candidate at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, orcid.org/0000-0001-8773-8355